

GORABERAK

Filosofiaren edestiak aldi guztietan iru mailla, gertakuntza-mailla, goi-mailla eta beera-mailla eukiten dauz: Grezia'n Sokrates'en aurrekoak izan ziran gertakuntza, goi-mailan Sokrates, Platon eta Aristoteles daukaguz eta beera-maila ainbat eskola, Plotino nagusi dala eta ondoren San Agustín. Erdi-aroan bardin eskolastika-aurrekoak Karlomagno-inguruan gero goi-maillan Akino'ko Tomas eta Buenabentura deunak eta beera bidean gaur aztertuko doguzanak, "cuatrocento" barruan eta oneik dira urrango goi-maillarako gertakuntza. Ber-jaiotza edo "renacimiento" dira oneik.

* * *

Ber-jaiotza onetan be bide bi agertuko dira argi: Platondarena eta Aristoteles'tarrena.

Platon'darren artean Giorgio Gemiste Plethon (1355), Basilio Bessarione (1403) Giogio di Trebizonda (1396) Cosino de Medici (1459) Marsilio Ficino, Giovanni della Mirandola (1463). Guztiak dira Platon'en goratzailleak eta zerbait artzen dabe Aristoteles'gandik.

Baiña giro au ulertzeko begiratu dagiogun astitsuago Nikolas de Cusa kardinalari (1401): Au benetan erdi-aroaren eta mundu barri edo modemoaren bitartean dago. Aurreko platon-zaleen irakatsiak onartzen dauz. Gauzak ezagutzeko bide lez "docta ignorantia" artzen dau, ez dakigula onartu bear dogu ikasteko.

Bide bi dagoz ezagupena lortzeko, zentzunen bidea eta adimenarena, zentzunena da zeatzena eta adimenak alkartzen dau dana, baiña ez da urrin eltzen.

Dana-jainko edo panteismorako jokera dauka, mundua, egindako Jainkoa da, eta guztietan dago Jainkoa. Gizona da egindako guztien laburpena, "microcosmos". Ezagupenak iru mailla daukaz: Zentzunak, buruargia eta adimena.

Jokabide orregaz batera doa bigarren bidea, Aristoteles'en bidea.

Asieran Grezia'tik turkitarrak erbesteratuak dagoz: Trebizonda (1396) Sholarius (1405) Pomponazzi (1462) eta Aberroes-zale batzuk. Kaietano kardinala, Bitoria'ko Frantzisko (1492) Inditarren aldeko legeak agertu ebazana, Domingo de Soto (1494) eta Melxor Cano (1509) eta eztabaida aundiak atera ebazan Luis de Molina (1535). Baiña guztietan nagusi Frantzisko Suarez (1548).

Sasoi onetan agertzen da zalantzarien edo "eszeptikuen" irakatsia, au izan zan oiñarri Descartes'ek gero agertuko dauan azterbiderako. Estoikuak eta Epikuro'ren aldekoak be or dagoz, onein artean nagusi izan zan Montaigne ospetsua. Onen jarraitzaille argia izan zan Pierre Charron.

Azkenengo zalantzarri onein ondoren lez agertu ziran ain garrantzi aundikoak izango diran askatasun-zaleak edo "libertinoak". Oneik zabaldu eben bidea filosofi barrira sartzeko orduan jokabide-filosofia edo etika eta jainkoa-zaletasunarena alboratuko dabenak eta ortik etorriko da "Enziklopedia" deritxon buru-argien edo "ilustrauen" bidea.

Filosofi barri bat sortuko dauna René Descartes izango da, baiña aurrean aitatu doguzanak gertatu eben bide ori gizaldi bitan.

Aldi onetan, beste gizaldi birako izango dan aldi barri onetan, lau gai artu bear doguz kontuan: Buru-argien filosofia, zentzunen bideko filosofia, jakin-gaien edo zientzien bidea eta, azkenez, Ilustraziñoa. Eta azkenean dana ondo batuko dauan Kant.

Politika-arloan be aldakuntza aundi batzuk datoz.

Mundu barriak agertu dira eta an aurkitu dira gizon basatiak eta onak, berez gizona ona dala eta gizarteak okertzen dala diñoan bidea, or sartzen da "Gizarte-ituna" edo "Kontrato sozial", gure aldiko agintaritzat aldatuko daun bidea.

XVI gizaldian agertzen dira askatasun-zaleak edo libertinoak, Montaigne ta Charron aurrean dirala eta onein aurka jotatuko dabe filosoforik ospetsuenak, Descartes, Malebranche, Spinoza... baiña pentsaera ori izango da nagusi Entziklopedian eta or baztertzen da filosofoen erlejiño-zaletasuna, zori txarrez, or zapaltzen da fedetik datorren jokabide edo etika zuzena eta erlejiñoa dala esango dabe guda guztien iturri. Benetako erlejiñoa filosofia bera dala diñoa... Pierre Bayle (1647) da onein buru. Onek alkartzen dauz Askatasun-zale edo libertinoak eta entziklopediaren egilleak, Diderot eta D'Alambert.

Paskal dogu azkatasun-zale onein aurka sendo agertzen dana, beste filosofo ospetsu guztiak, geiago edo gitxiago, burua makurtu eben: Descartes, Spinoza, Leibniz... eta batez be enpiristak.

OLAZAR'tar MARTIN

SEBE AYASTUI NIRE LAGUNARI

Nire lagun Ayastui, mixiolari,
jo ta ke dabil txiroei laguntzen
"aintziradi" Txako'n berarian deitzen
maite-maiteki "APAIZ IBILKARI",

Ta egun guztian zertan da ari?
Ango oste lauen arloak argitzen,
euren kristautasun errez obetzen,
danian edatzen mesede ugari.

Leiaz nai du gai auek zuzentzea:
zuaizten ebakita arautatu;
bein da berriro oianak basotu;
eskola-jantokiak aunditzea;
iñoiz baltsak oker-eraztea;
ta kontuz besusak kontroateza.

Bapo jotatzen emeretzi urtetan
"URREZKO-BIOTZA" Z saritu izan da:
ordaiñik autena gizurenentzat!
Txalorik onenak guretaentzat!
Gora Sebe Ayastui Mixiolaria!

JOSU EXEA